

Slovakialaisen messiaan jalanjäljissä

Rudolf Dupkala: *O mesianizme: filozofické reflexie*. Prešov: Slovacontakt, 2003. Saatavilla myös puolankielisenä käännöksenä: *O mesjaznizmie: refleksje filozoficzne*. Katowice: KOS, 2005.

Prešovin yliopiston filosofian professorin Rudolf Dupkalan pari vuotta sitten ilmestynyt ja vastikään puolaksi käännetty teos *Messianismista: filosofisia pohdintoja* on suppea – vain vähän yli satasivuinen – mutta arvokas lisä jo runsaaseen puolan kielellä saatavilla olevaan kirjallisuuteen messianismista. Toisin kuin esim. tunnettu puolalainen aatehistorioitsija Andrzej Walicki, joka teoksessaan *Filosofia ja messianismi* (1970) määrittelee messianismin kapeasti antirationalistiseksi profetoinniksi, Dupkala laajentaa messianismin käsitettä ulottumaan meidän päiviimme saakka ja käsittelee sen uskonnollisia ja epäuskonnollisia sekä utopistisia muunnoksia. Tätä aihepiiriä Dupkala tarkastelee erityisesti teoksensa kolmannessa ja viimeisessä luvussa, jossa nousee esille filosofi Karl R. Popperilta tuttu historisistimin käsite; messianismia voi Dupkalan mukaan pitää kaikkien historististen eli tulevaisuutta historiasta käsin ennustavien ajattelutapojen lähtökohtana.

Viimeinen luku on kenties teoksen mielenkiintoisinta mutta samalla varsinkin filosofisesti harjaantumattomalle lukijalle vaativinta luettavaa. Mainion johdatuksen aiheeseen tarjoavat kuitenkin kirjan edeltävät kaksi lukua, joissa Dupkala esittelee messianismi-käsitteen alkuperää ja sen vaiheita slovakialaisen filosofian historiassa. Dupkalaa parempaa opasta messianismin

eri muotojen ja näiden oppineiden kommenttien sokkeloon on vaikea kuvitella, sillä filosofian historian ja uskonnonfilosofian suvereenin hallinnan lisäksi hänen apuihinsa kuuluu erinomainen heprean kielen taito.

Ensimmäisessä luvussa, ”Messiaan jalanjäljissä”, Dupkala käsittelee messianistisen idean alkuperää vanhan ja uuden testamentin pyhissä kirjoissa. Dupkalan esitystä on kiinnostavaa verrata Gershom Scholemin tunnettuun ja kiisteltyyn esseen ”Messianismin ideasta juutalaisuudessa” (1959). Mm. puolalaisen tutkijan Jan Doktórin mukaan Scholem päätyi messianismin juutalaista ja kristillistä versiota vertaillen pikemminkin uskontojen keinotekoiseen erotteluun kuin rakentavasti vertailevaan lukuutapaan. Keskeinen ero messianismin kahden eri muodon välillä on Scholemin mukaan pelastuksen käsitteessä. Kristillisen käsityksen mukaan pelastus tapahtuu salaperäisenä käänteinä ihmissielussa, juutalaisuudessa taas historiallisena prosessina julkisessa tilassa.

Scholemin essee voi helposti johdattaa ajattelemaan, että kaikki yritykset historiallisesti etäisiä messianistisia ilmiöitä yhdistävän typologian luomiseksi ovat pelkkää idealistista hahattelua. Dupkalan teos on tässä katsannossa innostavampaa luettavaa, sillä slovakialainen filosofi pyrkii löytämään moninaisuudesta yhtenäisen idean ja perustaa näkemyksensä nähdäkseen tunnollisempaan historiallis-filosofiseen tutkimustyöhön kuin Scholem. Innostavia ovat myös Dupkalan pohdinnat messiaan esittämisestä uudessa testamentissa, jossa yhdistyvät tunnetut vanhatestamentilliset visiot ja Kristus kärsivänä

ja voitollisena hahmona.

Slovakialaisen filosofian historiassa, jota Dupkala käsittelee teoksensa toisessa luvussa, messianistisia teemoja esiintyy ensi kerran uskonpuhdistajafilosofi Jakob Jakobeuksella (1591-1645), joka ei tosin käytä itse termiä ’messianismi’ yhdessäkään teoksessaan. Dupkala painottaa erityisesti stoalaisen filosofian osuutta Jakobeuksen messianistisissa ajatuksissa. Runomuotoisessa teoksessaan *Gentis Slavonicae lacrimae, suspiria et vota* (”Slovakian kansan kyyneleet, huokaukset ja toiveet”, 1642) Jakobeus yhdistää stoalaisen kohtalon, *heirmarmeneen*, kristilliseen tulkintaan Jumalan tahdosta, jonka alainen ihminen on kaikissa olosuhteissa. Messianismin idea on Dupkalan mukaan läsnä kaikkialla teoksessa ja ilmaantuu täydessä voimassaan kohdassa, jossa slovakkin äiti vuodattaa kyyneleitä nurjamielisen kohtalonsa johdosta. Kristillisen ja samalla yksilöllisen messianismin idea taas seuraa vastauksessa, jonka messias antaa slovakkien äidille: *Älä itke enää, tyttäreni, kovaa kohtaloasi, / niin kauan kuin on taivaalla tähtiä, niin kauan kuin meressä hiekkaa, / niin kauan pidän, rakkaimpani, huolen sinusta*. Jakobeuksen eppis-filosofisella runoelmalla, ainoalla säilyneellä katkelmalla teoksesta *Viva gentis Slavonicae delinatio* (jossa Jakobeus mm. todisti slovakkien polveutuvan Nooan pojasta Jafetista), oli aikoinaan suuri merkitys slovakkien kansallisen itsetunnon muodostumiselle.

Yksilöllis-kristilliselle messianismille antoi universaalia, kansakunnan rajat ylittävää merkitystä romanttinen runoilija Ján Kollár (1793-1852), jonka ajatteluun vaikutti sekä samanaikainen slaavilainen (etenkin puolalainen) filosofia että saksalaisfilosofi

Herderin (1744-1833) ajattelu. Filosofisessa pääteoksessaan *Kirjallisesta vuorovaikutuksesta slaavilaisten kansojen ja kielten välillä* (1836) Kollár esitti Hegelin hengessä vakaumuksensa, jonka mukaan eri kansat ovat muotoja, joiden kautta ihmiskunta kehittyi ja vahvistuu. Kollárin mukaan slaaveilla oli mahdollisuus täyttää ihmiskunnan historiassa messianistis-humanistinen tehtävä, sillä kokemiansa kärsimysten ja nöyryytysten vuoksi he arvostivat rauhaa, vapautta ja oikeudenmukaisuutta.

Dupkalan mukaan Kollárin versio messianismista oli täysin epäpoliittinen: Kollár vastusti valankumousliikkeitä ja uskoi että slaavilaisen vuorovaikutuksen idean toteuttaminen varmistaisi muiden kansojen rauhansomaisen rinnakkaiselon slaavien kanssa ja hävittäisi keinotekoiset muurit eri heimojen ja murteiden väliltä. Yksittäiset slaavikansat taas säilyttäisivät kaikki kielellisen ja kulttuurillisen erikoislaatunsa samalla kun niiden erinomaisimmat yksilöt antautuisivat pyhään yhteyteen koko suuren Slavian kanssa.

Erityisen huomionarvoisia ovat Kollárin kommentit muista romanttisista runoilijoista. *Kirjallisesta vastavuoroisuudesta* -teoksessa hän valitteli sitä, että ajan merkittävimmät slaavirunoilijat, Puškin, Mickiewicz ja serbi Miltunović Sarajil, leijaillivat slaavilaisessa eetterissä kansojensa näköpiiriin ulottumattomissa, heitä kun ei ollut riittävässä määrin elähdyttänyt vastavuoroisuuden henki. Luentojaan slaavilaisesta kirjallisuudesta Collège de Franceen valmistellut Mickiewicz ei tahtonut edes pitää yllä yhteyttä Kolláriin slaavilaisuuden yhteisen hyvän asiassa, mikä sai aikaan, että eräässä viimeisistä soneteistaan Kollár kuvasi slaavilaisen helvetin, jonne joutuivat niin Mickiewicz kuin Andrzej Towiańskikin (puo-

lalainen messianistinen profeetta ja Jumalan Asian Seuran, Kolo Sprawy Bożejn, perustaja).

Ján Kollárin ajatukset slaavilaisuudesta yleisinhimillisenä ilmiönä tuovat mieleen myös tunnetuimmat venäläiset universaalien uskonnon apostolit, kuten Solovjovin, Berdjajevin ja Dostojevskin. Heidän maallinen ja eskatologinen versionsa messianismista oli luonteeltaan rauhanomaista ja epäpoliittista, samoin kuin Kollárilla. Aivan toisenlaisen näkemyksen messianismista esitti L'udovít Štúr (1815-1856), slovakien kirjakielen luoja, romanttinen runoilija ja slovakien kansallistunnon ja valtiollisen olemassaolon esitaisiteilija. Rudolf Dupkala käsittelee teoksessaan erityisesti Štúrin toimintaa 1850-luvulla, jolloin tämän demokraattiset taipumukset heikentyivät ja muuttuivat panslavistiseen suuntaan esim. teoksessa *Slaavikansat ja tulevaisuuden maailma* (1852). Štúrin ajatuksiin slaavien tehtävästä vaikuttivat niin venäläisten slavofiilien lännenvastainen propaganda, kristillinen käsitys pelastuksesta, Kollárin idea slaavilaisesta vuorovaikutuksesta kuin Hegelin

valtiofilosofiakin. Štúrin mukaan venäläiset olivat slaavikansoista ainoat, jotka olivat onnistuneet säilyttämään valtiollisen oman-takeisuuden. Kansallis-messianististen ja panrusististen äänenpainojen ohella *Slaavikansat ja tulevaisuuden maailma* -teoksesta on löydettävissä kuitenkin myös yleisinhimillisempi sanoma.

Dupkala omistaa paljon tilaa myös slovakialaisen messianismin aikalaisvastaanotolle. Štúrin versio antihegeliläisyydestä joutui miltei täydellisen väärinymmärryksen kohteeksi ja yleensäkin romantiikan ajan messianisteja ei pyritty ymmärtämään vaan heitä syytettiin mytologisionnista, tyylittelystä, visionäärisyydestä ja mystisismistä. Dupkalan mukaan tällöin unohdettiin, että kyse oli ennen kaikkea heidän runoutensa luonteenpiirteistä ja inspiraationlähteistä. Runoilijamessianistit toteuttivat yrityksensä paeta tukahduttavaa maailmaa ja poliittis-yhteiskunnallista sortoa ennen kaikkea mielikuvituksen maailmassa ja taiteellisen luomistyön mystillisessä ajassa.

Anna Banasiak
Puolasta suomentanut
Veikko Suvanto

Muurien pahat pidot

"4". Ohjaus Ilja Hržanovski. Käsikirjoitus Vladimir Sorokin. Venäjä, 2002, 126 min. Esitettiin Rakkautta ja anarkiaa -elokuvalifestivaalilla Helsingissä syyskuussa.

Harvinaista herkkua Helsingissä: uutta venäläistä elokuvaa täpötäydelle katsomolle. Millainen on tämä nuoren (s. 1975) esikoisohjaaja Ilja Hržanovskin "kulttielokuva"? Osa katsojista on paikalla nähdäkseen ohjaajan, monet kuitenkin luettuana valtalehden haastattelun (HS 18.9.2005). Siinä mm. sanotaan, että Hržanovski

näyttää olevan Andrei Tarkovskin perillinen, joka kertoo kuvin, ei dialogein.

Olen hiukan eri mieltä, varmaan siksi että ymmärrän dialogin yli sen tyngän mikä englanninkieliseen tekstitykseen mahtuu, ja nautin siitä. Käsikirjoitus on Vladimir Sorokinin (mm. novelli *Marinan kolmaskymmenes rakkautta*, roviolle päätynyt romaani *Sinistä ihraa*,) taattua rivoilua, jota voi kutsua sots-artia seuranneksi postapokalyptiseksi tyylisuunnaksi. Sanotaan myös, että neuvostoajan jälkeinen elokuva on yhdistelmä perivenäläisyyttä